

Гресь Анна
Г79 Не-методичний посібник для вчителя / іл. О. В. Зеркалій. — Х. : Вид. група «Основа», 2011. — 255, [1] с. : іл. — (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).

ISBN 978-617-00-0742-1.

Цю книгу адресовано всім педагогам, які творчо ставляться до своєї роботи, тому вона є справжнім помічником учителя. У книзі зібрано корисні рекомендації, які полегшать індивідуальну роботу з дітьми й батьками, підкажуть вихід зі складних ситуацій; допоможуть провести батьківські збори, дібрати ключик до найважчого учня, знайти спільну мову з колегами й керівництвом. І, найголовніше, покажуть, як при цьому отримувати задоволення від роботи, знаходити час і сили для себе та своїх близьких, бути чудовим учителем і просто щасливою людиною.

УДК 373.2
ББК 704.102

ISBN 978-617-00-0742-1

© Гресь А., 2010
© Зеркалій О. В., ілюстрації, 2010
© ТОВ «Видавнична група "Основа"», 2011

ЗМІСТ

Від автора	5
Невелика передмова	5
Учителі, я вас люблю!	6
Будуємо відносини	11
Просто вчитель	11
Учитель і учень	16
Учитель і клас	53
Учительські ноу-хау, або Роби, як я, роби краще за мене!	72
Учитель і батьки	81
Учитель і колеги	105
Учитель і керівництво	112
Учитель і власні діти	119
Учителька й чоловік	123
«Валізка» корисних ідей для вчителя	126
Ораторське мистецтво	126
Трохи конфліктології для вчителя	132
Кілька стратегій для вдалого уроку	141
Що повинен уміти суперучитель?	149

Екстремальні ситуації в школі, або для вчителя немає нічого неможливого!.....	150
Мова жестів для вчителя	170
Що робити з дитиною, яка весь час відволікається на уроці?	177
Як розсадити дітей у класі?.....	180
Як вибрати колір стін і меблів у школі?.....	182
Дуже корисний додаток, у якому ви знайдете все необхідне для вчителя.....	186
Займемося зовнішністю	186
Фізичне навантаження як засіб для зняття стресу	191
Музикотерапія вдома для втомленої вчительки.....	192
Арт-терапія для вчительської душі	194
Кулінарна терапія для вчительок.....	196
Цікаві тести для вчителів	206
Література для вчителів	249
Замість післямови	253
Література.....	255

ВІД АВТОРА

НЕВЕЛИКА ПЕРЕДМОВА

Коли я закінчила писати книгу й перечитала її, то зрозуміла: вона не для ВЧИТЕЛІВ. Тобто не для чоловіків-учителів, а для ВЧИТЕЛЬОК. Чому так вийшло? Мабуть, через жіночу солідарність. І ще через те, що вчителів-чоловіків у школах стає дедалі менше. А також тому, що жінкам набагато складніше працювати з дітьми і мені дуже хочеться допомогти їм. Тож не ображайтеся, чоловіки. Заради справедливості слід відзначити, що чоловіча стать однаково не дуже любить дослухатися до чийось порад, тим паче якщо радить жінка. А от учителькам ця книга, я думаю, стане в пригоді. Мрію про те, щоб вона виявилася корисною і використовувалася, нехай не щодня, а хоча б через день. І щоб завдяки цьому вчительське життя ставало трошки легшим.

УЧИТЕЛІ, Я ВАС ЛЮБЛЮ!

«Учитель — також людина!» — подумала я, починаючи цю книгу. Ні, я зовсім не хочу сказати, що вчителів не поважають, що їм дарують мало квітів, що випускники не приходять до них 1 вересня й у день народження. Але так, щоб розуміти, наскільки це непросто — бути вчителем, цього замало.

Книг для вчителів написано не просто багато, а дуже багато. Відкрийте Інтернет. Величезна кількість методичних посібників, «настільних книг» і «довідників учителя» пропонується інтернет-сторінками, а в книгарнях саме література для вчителів займає найбільше полиць. І все це, безперечно, важливо й потрібно, адже без знання методики в школі й кроку не ступиш... А крім методики? Адже не все вкладеш у методичні посібники й довідники. В одному магазині, щоправда, знайшла книгу «Психологія праці та професійного розвитку вчителя». Корисна. Але про душу обмаль...

А вчитель, повторюю,— також людина! Він страждає, переживає, любить... І мені здається, що насправді мало хто уявляє, як це — бути вчителем. І як страшенно важко при цьому залишатися нормальною мамою (або татом) і дружиною (або чоловіком). І як непросто «виживати» у величезному жіночому колективі за назвою «педсклад». Як при цьому зберегти себе? Як відчувати

щастя й радість, «приплив творчих сил і енергії», причому не зрідка, а щодня й щогодини, без права на розслаблення і нездування? Саме про це чомусь не пишуть, тому що вважається, що вчитель — сильний, він усе витримає.

Професія вчителя багатогранна, як жодна інша, адже педагог, що стоїть біля дошки, повинен не лише знати свій предмет. Знання в голові самі по собі ще нічого не дають. А от донести, подати так, щоб запам'ятали й зуміли скористатися — ви оце спробуйте. І щоб щодня — у гарному настрої, і на дитину гримати «ні-ні», і з усмішкою, і в темпі!

Останнім часом стало модним ляяти вчителів: ще б пак — учать як колись давно, особистість дитини не поважають, предмета не знають, в Інтернеті цілковиті профани... Серіали про школу знімають такі, що школа більше виходить схожою на в'язницю, а вчителі постають у вигляді комічних недотеп або галасливих неврастеніків. Раніше теж критикували вчителів. У моїй улюбленій книзі Лева Кассіля «Кондуїт і Швамбранія» саме вчителям присвячені найкумедніші сторінки, які мене дуже веселили в дитинстві. Але це було смішно, а не злостиво. Тим, хто вважає, що вчителі — люди недолюблені та здебільшого не надто розумні, раджу переглянути свої позиції. А тим, хто до діла й не до діла критикує педагогів, та ще й у присутності дітей, скажу: спробуйте вийти перед класом і хоча б хвилин п'ятнадцять просто утримувати дитячу увагу. Я вже не кажу про те, щоб ви чогось їх навчили. Достатньо буде й того, щоб у вас вийшло просто посадовити маленьких учнів і зробити так, аби вони вас не лише слухали, але й почули. Повірте, це дуже непросто, адже одна справа — доросла аудиторія, і зовсім інша — діти.

Років п'ятнадцять тому, слухаючи розмову двох учительок «зі стажем», я була вражена. Ще б пак! Одна з них розповідала своїй колезі: «До цього класу я заходжу, як у клітку з тиграми. Весь урок потрібно тримати божевільний темп, матеріалу запасаю не

на один — на два уроки. Добре, що в мене після них «вікно». Виходжу з мокрою спиною, хоч відсапатися є час».

Мене охопив жах. Як це так? Порівнювати милих дітей з тиграми в клітці! Минуло зовсім небагато часу, і в цьому самому класі виник конфлікт. Діти «вижили» учительку російської мови. Ніна Іванівна, пояснюючи матеріал, часто повторювала слово «значить», і дітлахи, домовившись, почали планомірно знущатися з учительки, постійно — де треба й де не треба — використовуючи у своїх відповідях «злощасне» слово. Ніна Іванівна, природно, занервувала й почала покрикувати на дітей. А ті відразу ж мамам і татам наскаржилися: кривдить, та й узагалі, за урок 65 разів сказала слово «значить». А що в таких випадках говорять? Педагог не впорався, не вистачило досвіду, куражу, професіоналізму. Врешті-решт у клас пішла інша вчителька. А я раптом подумала: справді, вийшло так, що діти її просто «з'їли». Ось вам і «клітка з тиграми». І найдивніше в цій історії зовсім не те, як поводитися діти, а те, що це був лишень п'ятий клас.

Якщо хтось скаже, що дітей виховувати легко, то я із задоволенням повчилася б у такої людини. Я переконана: виховання дітей — це щоденна праця, яка вимагає самовіддачі, постійного аналізу, постійного залучення емоцій. Тут немає відпустки або вихідних. А як непросто виховувати чужих дітей — і говорити нема про що! Один мій знайомий директор школи вважає, що для нормального виховання дітей потрібно віддавати до школи-інтернату — як в Англії або Швейцарії, наприклад. Лише тоді можна отримати результат. А якщо над вихованням дитини б'ється навіть суперучитель, але при цьому батьки мало що роблять, то щось, мабуть-таки, вийде, але точно не «супер».

Складність учительської праці має бути очевидна всім. І як же вчителеві важко заробляти авторитет у дитини, якщо багато хто з батьків до цього вчителя ставиться без поваги й дозволяє собі вдома обговорювати педагога в присутності дитини.

«А мені мама сказала, що ви самі не надто грамотні, тому що в зошиті в мене неправильно закреслили кому»,— парировала учениця зауваження вчительки. Дівчинка вимовила слово «стулка» замість «стілець», і учителька російської мови виправила її.

«Тато говорить, що вчителям зарплату маленьку платять, тому вони вчать абияк»,— видав «сімейну таємницю» хлопчик-першокласник.

Після таких одкровенень учителі п'ють валокордин і корвалол — та й по всьому, адже не будуть вони з'ясовувати в батьків, навіщо ті дискредитують авторитет учителя в очах дитини.

Отже, книга ця — більше про вчительок, а не про вчителів. Нехай простять мені чоловіки, але все-таки в нашій школі їх настільки мало, що вони практично розчиняються серед дам. Їм легше, ніж жінкам, хоча б тому, що в нашому суспільстві роль чоловіка-керівника визнається здавна. А от жінці доводиться завойовувати своє право стояти перед класом.

Є в мене улюблений мультфільм — «Буревісник». Той самий, який «чорной молнии подобный». Звичайно ж, мультик про школу і про вчительку. Багато вчителів дивилися його й дивувалися: чому в цьому мультфільмі так показали вчителя — тітка якась злісна, дурна й некрасива. А одна моя колежанка подивилася задумливо і сказала: «Корисний мультик. Слід періодично дивитися, щоб такою не стати. Як щеплення проти "учителювання"».

І ось придумалася ця книга. І вийшла вона саме тому, що вчителів я люблю. Причому полюбила їх уже після того, як закінчила школу. У школі теж, звичайно, любила, але не так сильно. А потім сама попрацювала в школі й подивилася на «процес навчання й виховання зростаючого покоління» зсередини.

Тож з любов'ю і подякою до всіх учителів...

Моїм колегам присвячується... Тому що саме вони показали мені, як працювати з дітьми, і саме завдяки їхньому досвіду й надзвичайно завзятій праці з'явилася ця книга. Мені схотілося

розповісти, як вони, учителі, уміють навчати дітей і при цьому любити їх. Але вони вчать і люблять їх постійно, тому в них майже немає часу описувати свій досвід. А досвід, відзначимо, корисний і цілком застосовний. Навіщо винаходити велосипед, якщо це вже зробили дуже давно? Не завжди є час бігти на курси чи на уроки до колег? Зате прочитати кілька сторінок на день завжди знайдеться час.

У моєї книги багато співавторів. Це мої колеги-вчителі. Ви не побачите їхніх прізвищ на обкладинці, тому що там не вистачило б місця, щоб умістити їх усіх.

— Спробуй напиши таку книгу, щоб учителів не дратували твої повчальні нотації,— порадила мені колега. — Терпіти не можу, коли хтось із розумним виглядом радить: так роби, так не роби. Сам би спробував!

— Оце так,— подумала я. — Як це — книгу поради писати, але при цьому не радити?

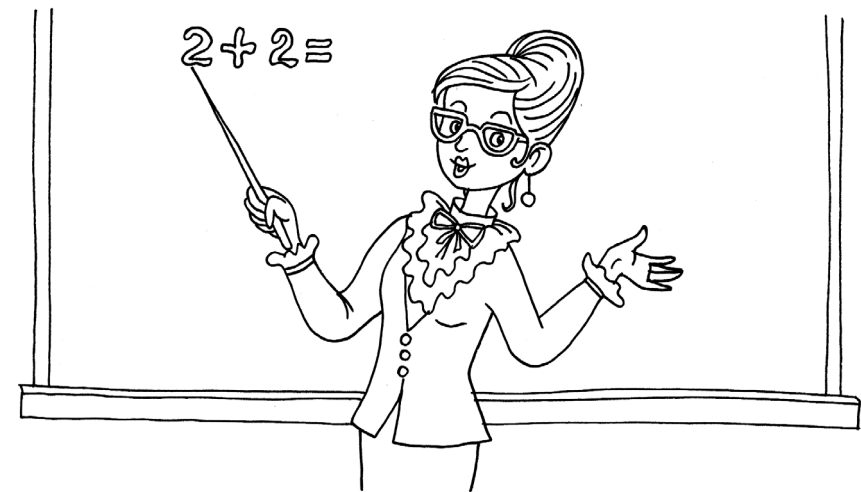
— Ми тобі підкажемо, адже щодня виникає стільки різних ситуацій. Якщо просто описувати їх, вийде гарний практичний посібник до нашої професії. Нехай уже наш досвід комусь користь приносить,— зітхнула вчителька хімії.

— Головне — тон нормальний вибрати й не дуже мудрувати, а то від наукової термінології й постійних повчань голова обертом іде,— порадила вчителька літератури.

Ну, що ж, тоді розпочинаймо.

БУДУЄМО ВІДНОСИНИ

ПРОСТО ВЧИТЕЛЬ

— Он яка дивна штука,— замислилася я.— Коли думаю про учителів, то доходжу висновку, що учителі — люди не такі, як усі. Можу пояснити й довести своє твердження.

По-перше, вони не хворіють. Тобто статистику я, звичайно ж, не вивчала, але багаторічні спостереження свідчать: якщо вчитель занедужав, це не заважає йому провести якихось п'ять-шість уроків. «Температура? І що ж тут такого? — запитає у вас учитель. — У школі діти, програма, контрольна...» Але в цієї стійкості

є й зворотний бік: якщо вже вчитель справді захворів, то це надовго. Усе з тієї ж причини — звук усе переносити на ногах.

По-друге, у вчителів завжди є той дивний молодий запал, що дозволяє їхнім очам випромінювати дивне світло незалежно від віку. Я б навіть сказала, що ця властивість проявляється після певного віку. Зверніть увагу на те, що вчителі найчастіше виглядають молодшими за свій вік.

«Знаєш, дитинко,— сказала мені якось літня вчителька,— я ж формально давно на пенсії. Та піти додому на спочинок мені й на думку не спадає. З останніх сил іду в клас і вже тут, ніби птах Фенікс, я просто оживаю з моїми хуліганями. Це я їх так люблячи, звичайно, називаю. У дітей все живе, швидко, мізки не зашорені. І енергетика, самі розумієте, сильна, молода. А вдома сидіти — Боже збав! Гарна б я була, якби зі своїми подружками-пенсіонерками на лавочці сиділа або за пенсією в черзі на пошті стояла. А так — і одягнешся якнаймодніше, і послухаєш, що вони сьогодні думають, про що вболівають. Мені ще моя директорка стара говорила: тримайся дітей, вони не дадуть постаріти!»

По-третє, учителі — навдивовижу легкі на підйом. Скаже керівництво: усі на суботник — і всі вийдуть. І не просто так, а весело, а потім пісні співатимуть і куліш варитимуть. У нас прийнято, щоб учителі власноруч класи ремонтували — це вони теж з ентузіазмом роблять. І у вихідні в похід або турпоїздку — легко!

По-четверте, так, як знають дітей учителі, їх не знає ніхто. Мене вражає те, як точно і влучно може вчитель охарактеризувати дитину. З цього приводу я провела чимало експериментів. Спочатку я розмовляла з учителькою, розпитувала її про дитину — якою вона її бачить, що у ній здається дивним; чому, на думку вчительки, учень чинить саме так, а не інакше. А потім я зустрічалася з дитиною й тестувала її. І практично у 80 % випадків усе збігалося. Тобто я хочу сказати, що поступово, працюючи з дітьми впродовж багатьох років, учителі стають просто віртуозними психологами, навіть не маючи спеціальної психологічної освіти.

По-п'яте, учителі — це ті окремі люди, які працюють не за зарплату або премію. Вони працюють за щось набагато більше — за любов. Ось тільки результат у них відстрочений. Уявіть собі: трудитися чотири або сім років, щоб через стільки ж років твої учні не забули тебе й прийшли до тебе в День учителя або у свято 8 Березня. Ви б бачили очі цих учительок! Ось він, момент істини! Отже, усе не марно — і валокордин тайкома, і зошити по ночах, і дзвінки по вихідних. Діти прийшли, принесли тортик і букетик, розповідають, чим сьогодні живуть. І, скажу вам точно, це і є ВЕЛИКЕ ВЧИТЕЛЬСЬКЕ ЩАСТЯ! Ну, погодьтеся: хіба все це не свідчить про те, що вчителі — люди цілком особливі?

Точно знаю, що вчителями не народжуються. Моя перша вчителька говорила, що вже в дитинстві зрозуміла, що буде вчителем: грала в школу й виготовляла саморобні зошити. Але мріяти — це одне. І зовсім інше — зробити це справою всього свого життя.

Тому, по-шосте, вчитель, як ніхто інший, вміє жити не для себе. У нього егоїзму менше, ніж у решти, разом узяті.

І нарешті, по-сьоме — витривалість. Дехто здатен відпрацювати перед аудиторією кілька годин поспіль, поспілкуватися з дітьми

на перервах між уроками, а потім ще прихопити додому кілька пачок зошитів і підготуватися до завтрашнього дня, коли потрібно написати конспект не одного, а відразу двох-трьох-п'яти уроків.

Вийшла ось така собі надлюдина, а не простий учитель. І як це в них так виходить? А ви поспостерігайте за уроком з боку і побачите, що спілкування вчителя й учнів — процес двосторонній. «Ну, це ж елементарно і зрозуміло,— скажете ви. — Що ж тут дивного?»

А дивно те, що не лише діти отримують від учителя його знання, любов, бажання навчити, але й учитель бере в дітей щось таке, чого не можна побачити, а можна лише відчутти.

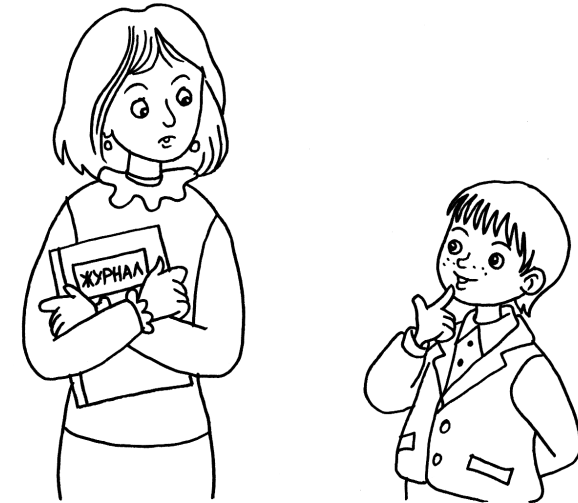
«Бачте, моя любя,— говорила мені літня вчителька,— для мене оце саме стояння перед класом зовсім не важке. Навпаки. Я у вихідні набагато гірше почуваюся. А діти... вони немов у пінг-понг із тобою грають — м'ячик їм, м'ячик мені. І ойкати та скаржитися не хочеться, коли бачиш їх, молодих, задерикуватих і допитливих. Але ви не подумайте, я нещодавно чула якусь сучасну дурницю про те, що вчителі енергію в дітей відбирають. Вигадки все це. Просто ми отримуємо можливість у літньому віці подивитися на цей світ молодими очима.

Так виходить, що вчителю доводиться спілкуватися з усіма відразу: з дітьми, батьками, директором, завучем і психологом. Де ж тут те найскладніше? З чого почати? Ось що говорять учителі:

«Найскладніший момент у вчительській роботі — це, звичайно ж, дитина. Вона не завжди може сказати, що її турбує. Ви думаєте, що запис у щоденнику допоможе, а він лише погіршує справу. Ви б'єтеся щосили, не можете зрозуміти, чому учень не засвоює матеріал, а виявляється, що в нього батьки розлучаються...»

З батьками теж не просто. Батьківські збори іноді перетворюються на таке випробування, що телепередача «Останній герой» просто раєм здається. І з адміністрацією не завжди все гладенько. І все-таки будувати дорослі відносини простіше, зрозуміліше.

А для того щоб дитину розуміти, її потрібно насамперед прийняти, відкинути думки про те, що вона тільки й мріє, щоб вам насолити, що зробити з нею уже нічого неможливо.

Отже, у нашому рейтингу найскладнішими визнано взаємини

УЧИТЕЛЬ — ДИТИНА

УЧИТЕЛЬ І УЧЕНЬ

Розглядаючи цю тему, можна, звичайно, говорити про те, як знайти підхід до дітей, але ми говоритимемо про кожну дитину окремо. І це, можете мені повірити, цілком різні речі — взаємини, які вчитель будує з класом, і взаємини, які він формує з кожним учнем особисто. Звичайно, наші можливості досить обмежені, але все-таки спробую навести кілька прикладів і розповісти про те, з якими проблемами доводиться стикатися вчителю та як вони розв'язуються.

Якщо дивитися на клас з учительського місця, від дошки, то він схожий на великий Всесвіт, адже в ньому — не схожі одне на одне обличчя, що виражають різні емоції, і очі, очі, очі... Усмінені, серйозні, неухважні, уважні, замислені, бешкетні, розумні — вони дивляться на вчителя й чекають: що він нам зараз скаже? Він добрий чи ні? Він нас розуміє чи йому це не дано? Він нас не залишить часом?

Цікаво спостерігати за тим, як складаються взаємини вчителя й кожного з дітей. І виявляється, що для дітей це дуже важливо, нехай навіть вони всім своїм виглядом показують, що їм однаково. Навіть у першому класі діти з гордістю говорять: «Мене Марія Іванівна любить, вона мене сьогодні попросила дошку витирати (поливати квіти, відзначати відсутніх, чергувати в їдальні)». Дітям важливо, скільки разів на них подивилися, чи помітили підняту руку, як прокоментували відповідь. Не гаятимемо час на розмови про тих нечисленних дітей, з якими немає проблем. Краще

зупинимося на кількох історіях, які були для мене досить повчальними й, можливо, допоможуть вам розібратися в дитячій психології ще краще. Не щоразу вчитель чинить так, як описується в підручниках з педагогіки та психології. Але слід визнати, що байдужих учителів, таких, які б не звертали уваги на дитячі проблеми, мені, на щастя, не траплялося.

Марійка, що няньчила зайця

Ця історія сталася на уроці в молодій вчительки. Це був її перший «перший» клас. Учителючка покликала мене на урок, щоб я подивилася на дівчинку Марійку, яка сиділа за першою партою.

«Не зрозумію, що вона робить. Весь урок руки під партою, а знайти нічого не можу, мені від дошки не видно. Може, це якась серйозна проблема й настав час уживати заходів? — тривожиться вчителючка. — Може, у такому ранньому віці вона вже займається... ну, самі розумієте, чим?!»

Сиджу за останньою партою і спостерігаю. Спочатку дівчинка сидить цілком спокійно, потім опускає руки під стіл. Потім знову кладе їх під парту і сидить, ніби нічого й не сталося. Ага, ось воно. Руки Марійки рухаються, але що вона робить під партою, розібрати не можу. Змінюю дислокацію. Та-ак, таке побачити я зовсім не очікувала. Під партою дівчинка гладить пухнастого плюшевого зайчика, що лежить у неї на колінах. При цьому Марійка продовжує слухати вчительку. Очі уважні, стежить за ходом уроку. А під партою двоє рученят уже сповивають у носову хустку вухату іграшку.

Після уроків розмовляю з Марійкою «про життя». Нічого конкретного — мама, тато, школа, гімнастика, яку Марійка дуже любить, улюблена книжка, мультик, іграшка...

«Улюблена іграшка в мене — плюшевий Зайчик,— говорить Марійка,— хочеш, покажу тобі?» І дістає зі свого величезного портфеля дбайливо сповитого зайчика ніжно-горіхового кольору.

«Ти знаєш, я тобі секрет скажу,— говорить Марійка. — Я весь час дуже зайнята: уроки роблю або на тренування ходжу. І мені грати зовсім стало ніколи, а Міку (так зайця звати) то погодувати потрібно, то спати покласти. Я його потихеньку на уроці заколиую, щоб вчителька не бачила. Тоді Міка не плаче».

Слід відзначити, що Марійка пішла до школи в неповні шість років,— батьки переконували в її обдарованості й жодних розумних доводів з приводу того, що «рано», чути не хотіли. Ось і результат — абсолютно нормальна дитина хоче займатися абсолютно нормальною для свого віку і, що головне, корисною справою. ГРАТИ! А ми їй: уроки, тренування, домашні завдання. Тож усе цілком закономірно, і дивуватися тут нема чому. Самі винні.

Почали ми з молододою вчителькою думати, що з Марійкою робити. — Забирати іграшку й ляяти не можна в жодному разі,— говорить вона мені.— Марійка така сором'язлива, мені її потім нізащо не розговорити. Я й у інших дітей постійно бачу іграшки, ми

їх перед уроком ховаємо в портфелі, але під час уроку трапляється, що вони їх потихеньку дістають або прямо в портфелі обмацують. Я придумала! Давайте ми в класі куточок зробимо, куди діти можуть свої іграшки ставити, й оголосимо, що там можна на перервах грати іграшками.

— Перерв замало, вони надто короткі. Шестирічки хоча б годину на день грати повинні. Адже сюжетно-рольові ігри (у вчительку, продавця, перукаря, лікаря, пожежника або міліціонера) ніхто не скасовував. Якщо не буде в дітей зараз, у шість років, часу на гру, потім обов'язково це гукнеться.

— То давайте в нас щодня хоча б хвилин сорок у групі подовженого дня діти гратимуть. Постараємося зробити так, щоб цей час обов'язково залишався,— вчителька зітхнула, тому що розуміла, як непросто буде це зробити за сучасного навантаження.

Однак усе вийшло. Головне — захотіти.

«Ми з Мікою тепер граємо прямо в школі,— порадувала мене Марійка.— Тепер виходить, тому що уроків трохи менше й завжди можна до куточка з іграшками забігти».

Генка — «гроза морів і океанів»

Генка на морі ніколи не бував. Щоліта лише до бабусі в село їздив, «гуси пасти», як його мама говорила. А вчителі його «грозою морів і океанів» прозвали ще наприкінці першого класу.

«Горе ти моє»,— завжди додавала про себе Марія Іванівна, повторюючи Генчине прізвище сорок п'ятий раз на день. Тому що Генка — «гроза». Половина вчителів, які в класі бувають, тількино до класу заходять, відразу запитують: «Гена є сьогодні? Немає? Ось і чудово. Виходить, урок сьогодні можна проводити спокійно». І це у п'ятому класі. А що ж далі буде? «Що з нього виросте?» — міркують вчителі в учительській.

На черговій педраді всі вчителі хором вимагали відрахувати Гену зі школи. Звичайно, кожна школа таким Генкою похвалитися

може. Тому що без них нам не можна, вони, такі Генки, тримають нас у тонусі. І звідки такі хлопчаки беруться? Цей — лобатий, чубатий, завжди у порваних штанах, руки, забруднені чорнилом. Говорить голосно, б'ється багато, у відповідь на зауваження «за словом у кишеню не лізе».

— Геннадію,— робить йому зауваження вчитель фізкультури,— ти як у строю стоїш?

— Добре стою,— басить Геннадій.

— Стань, як належить!

— Кому належить? — і весь клас уже регоче, а вчителеві доводиться всіх заспокоювати.

Генці нічого не варто прямо на уроці дістати яблуко і смаковито згризти його. Або не писати контрольну роботу з причини відсутності настрою. Молоденьку практикантку він довів до сліз своїми запитаннями: «А від верхнього краю зошита відступати дві клітинки? А в мене тут не ціла клітинка, а лише половинка,

то що мені робити? А «Класна робота» з двома «с» чи з трьома? А чому з однією?»

У лоба Генка дає всім — і друзям, і тим, хто не зовсім товариш. Так його тато навчив, і з цим тепер нічого не поробиш. Зауваження у щоденнику писати — заняття марне, тому що їх однаково ніхто не читає. Тато Генки — водій. Він увесь час у роз'їздах. «Далекобійники — вони такі,— хвастається Генка,— виїдуть і світом мандрують, усе бачать, до різних країн можуть потрапити».

Генчина мама весь час працює, а коли не працює, то в неї однаково часу на сина немає (або бажання ним займатися).

Що з таким Генкою робити? Авторитетів для нього немає, улюблений предмет — фізкультура, на інші уроки, природно, пряником не заманиш, а батога він не дуже боїться.

Хлопчисько, про якого я розповідаю, справді виявився міцним горішком. Батьки однокласників скаржилися, що він постійно кривдить їхніх дітей, діти плакали й пересажувалися подалі від Генки за іншу парту, учителі розводили руками. А Генка дорослішав і приносив усім чимало турбот і прикростей. Допоміг випадок. Хлопці принесли до школи футбольні наклейки й почали обмінюватися ними. У Генки наклейок не було, але дуже швидко він назбирав собі невелику колекцію: у кого відняв, хто сам віддав з переляку. І почав Генка мінятися. Виявилось, що хлопець він дуже розважливий і заповзятливий. Справа була вже в шостому класі, і на це звернув увагу вчитель математики.

«А знаєте що, колеги,— запропонував він,— що як я цього героя спробую «взяти» на його ж інтерес?»

І ось математик придумав на своїх уроках гру: хто більше задач розв'яже — тому картка. Хто складну задачу розв'яже — тому особлива картка. На картках бали, хто більше за всіх назбирає, той потрапить на справжній футбольний матч. А Генка взагалі математику не любить і задачі розв'язувати не вміє. Ось і виходить, що в усіх є картки, а в Генки — нуль. Тоді математик запропонував йому: «Давай-но я з тобою позаймаюсь,

незабаром і ти зможеш картки заробляти». І честолюбний Генка погодився. Займалися не місяць, не два — цілих півроку. І через півроку Генка всіх у класі за кількістю карток обігнав. І навіть виконав усі завдання зі збірки задач підвищеної складності. Потім були дві олімпіади, на останній Генка посів друге місце. Учитель радів, як дитина. Ще б пак, тепер Генка — улюблений учень, і це найсправжнісінька педагогічна перемога! Хтозна, що було б із цим Генкою, якби не математик із його спортивним інтересом?

— То яка ж користь буде вчителям від твоєї історії? — поцікавилася моя колега.— Це, швидше, окремий випадок. Думаю, що з іншою дитиною нічого подібного й не вийде. Цей Генка футболом цікавився, був дуже честолюбний. А вчитель його підкорив хитрістю.

— А якщо на цей випадок інакше подивитися? — не погодилася я.— Учитель насамперед знайшов підхід до Генки. Адже якби тому не сподобалося займатися з учителем, його б жодним футболом чи картками не привабили. Математик зробив щось таке, що змусило Генку і раз, і другий на додаткові заняття приходити. А футбол — що футбол? Генка про нього й не згадав. Йому математик нагадав, а Генка, знаєш, що йому сказав? «Добре б мені з вами разом туди потрапити. Тільки зараз часу немає, незабаром турнір з «Єврики», готуватися потрібно».

А цим випадком я хотіла показати, що навіть «найважчих» виправити можна. Головне — захотіти.

«Дивний» Дмитрик

—...Дивний він якийсь, одним словом,— закінчила свою викричальну промову вчителька. Останні п'ятнадцять хвилин вона старанно розповідала мені про дитину, яка, на її думку, повинна навчатися лише у спецшколі.

— Пише з пропусками, у слові «корова» умудрився три літери пропустити. Коли я його викликаю до дошки, він мовчить і на

мене зухвало з-під лоба дивиться. Мені навіть страшно стає. А вчора на прогулянці сидів хвилин тридцять і просто спостерігав за тим, як мурахи комашаться в мурашнику.

— Ну, а що ж тут поганого або дивного? Дитина природою цікавиться, комахами і, зауважте, нікого при цьому не зачіпає.

— Але ж може теоретично? Мене, коли діти мовчки отак поведуться, відразу їх поведінка насторожує. Мало про що він зараз замислився?!

— А він що — агресивний? У чому чудність, не розумію?

— Ні, не б'ється, не задирає. Агресивний, говорите? А так, згадала, два роки тому вдарив дівчинку. Але вона його сама займала і зростом удвічі більшою була за Дмитрика. Тож це можна не рахувати. Коротше кажучи, однаково він дивний, цей Серіков. Не може він навчатися в цьому класі. Нехай краще його на другий рік залишать або до іншого класу переведуть...

Як на мене, такі заяви — це саме та вчительська профнепридатність, про яку розповідають численні анекдоти. Але тут все серйозно. У мене є одне запитання, яке я завжди ставлю вчителям у подібній ситуації: